

جمعیت‌های اروپائی: وحدت در عین کثرت

گزارشی از کنفرانس جمعیتی اروپا در سال ۱۹۹۹

دکتر محمد جلال عباسی شوازی*

کنفرانس جمعیتی سال ۱۹۹۹ اروپا در روزهای ۸ الی ۱۲ شهریور ۱۳۷۸ (۳۰ آگوست الی ۳ سپتامبر ۱۹۹۹) در شهر دنهاگ^(۱) در کشور هلند برگزار گردید. موضوع اصلی کنفرانس: جمعیت‌های اروپایی: وحدت در عین کثرت^(۲) بود. اینجانب جهت ارائه مقاله‌ای تحت عنوان مقایسه الگوهای باروری مهاجرین اروپائی در استرالیا با الگوهای باروری در کشورهای مبدأ آنها^(۳) در کنفرانس شرکت نمودم. کنفرانس با حمایت مالی

* - استادیار گروه جمعیت‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

1-Denn Hage or The Hague

2-European populations: Unity in diversity

3- A comparison of fertility patterns of European immigrant groups in Australia with those in the countries of origin.

دولت و سازمانهای مختلف علمی از جمله مرکز آمار و دانشگاه آمستردام هلند، انجمن جمعیت‌شناسی اروپا و نیز اتحادیه بین‌المللی جمعیت‌شناسی^(۱) برگزار شده بود. برنامه‌های کنفرانس در مدت ۵ روز اجرا گردید و علاوه بر جلسات افتتاحیه و اختتامیه، ۳۱ جلسه متفاوت به صورت همزمان برگزار و طی آن موضوعات مختلفی از جمله: باروری، تنظیم خانواده و بهداشت تولید مثل، خانواده و خانوار در اروپا، بهداشت، مرض و مرگ‌ومیر، سالخوردگی جمعیت، ساخت و ترکیب جمعیت، مهاجرت داخلی و دینامیسم منطقه‌ای جمعیت، مهاجرت بین‌المللی، برنامه‌ها و سیاست‌های جمعیتی، جمعیت و توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی و تئوریها و روشهای مطالعات جمعیتی مورد بحث و بررسی قرار گرفتند. علاوه برآن، پنج جلسه بصورت میزگرد برگزار گردید و مسائلی از قبیل: اروپا و جمعیت آن، نگرش دراز مدت، چه کسانی در اروپا کار می‌کنند؟ فشارهای جمعیتی بر اروپا، خانواده و الگوهای دوره زندگی در جوامع سالخورده بحث و بررسی شدند. در کنار جلسات فوق، متخصصین جمعیتی در ۱۰ جلسه فوق‌العاده به موضوعات مهم جمعیتی اروپا پرداختند. موضوعات زیر در جلسات فوق‌العاده مورد بررسی قرار گرفتند:

- دیدگاه بین‌رشته‌ای روی موضوعات جمعیتی.
- تغییر جمعیتی و پاسخ عمومی در اروپا: چگونگی برخورد با تغییرات.
- بسوی یک سیستم هماهنگ داده‌های جمعیتی اروپائی.
- آموزش و اطلاعات جمعیتی.
- ترک والدین در اروپا: سیاست‌گذاری و تحقیقات.
- مهاجرت داخلی و تغییرات جمعیتی.
- جمعیت‌شناسی در انتقال: آموزش متخصصین و محققین در قرن ۲۱.
- نمایش گرافیکی برای مدلسازی چندمرحله‌ای.

- سناریوهای جمعیتی اروپا.

- جمعیت شناسی تاریخی.

جلسه‌ای نیز تحت عنوان پوستر برگزار شد و محققین به ارائه نتایج تحقیقات خود

از طریق پوستر پرداختند. در مجموع ۲۱۶ مقاله جمعیتی در کنفرانس ارائه شد.^(۱)

تعداد ۲۷۰ نفر از کشورهای مختلف در کنفرانس شرکت نمودند. غالب

شرکت‌کنندگان از کشورهای اروپایی بودند ولی تعدادی نیز از کشورهای ژاپن،

بنگلادش، آفریقای جنوبی، آمریکا، جمهوری‌های تازه استقلال یافته شوروی و کانادا

در کنفرانس حضور داشتند. از صاحبانظران جمعیتی اروپائی شرکت کننده در کنفرانس

می‌توان از پروفیسور شاستلند^(۲) از فرانسه، پروفیسور هابکرفت^(۳) و پروفیسور کلمن^(۴)

از انگلیس، پروفیسور ون دکا^(۵) از هلند و پروفیسور لستهاگا^(۶) از بلژیک نام برد.

خلاصه مقالات ارائه شده در کنفرانس در کتابی چاپ گردیده است. در اینجا صرفاً

به دو موضوع مهم مطرح شده در کنفرانس پرداخته می‌شود:

الف) دومین انتقال جمعیت شناسی^(۷)

بطور خلاصه انتقال جمعیتی^(۸) دوره‌ای است که کشورها طی مراحل مختلفی از

مرگومیر و باروری بالا و در نتیجه رشد اندک جمعیت به مرگومیر و باروری پائینی

دست یافتند و مجدداً رشد جمعیت آنها در سطح پائینی قرار گرفت. تا بحال تحقیقات

مختلفی در این زمینه صورت گرفته و اتفاق چنین تحولی را در کشورهای مختلف

۱- برخی از مقالات ارائه شده در کنفرانس در کتابخانه دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران و همچنین کتابخانه مرکز

آمار ایران جهت استفاده علاقه‌مندان موجود است.

2- Chasteland

3- Jonn Hobcraft

4- David Coleman

5- Dirk van de Kaa

6- Ronald Lesthagha

7- The second demographic transition

8- Demographic transition

روپای صنعتی و پس از آن در کشورهای در حال توسعه بررسی نموده‌اند. بطور لمبئی کشورهای با توجه به میزان دستیابی به سطوح توسعه اقتصادی - اجتماعی و رهنکی در مراحل مختلفی از این انتقال قرار دارند. تئوریهای باروری و مرگ‌ومیر مدتاً بر مبنای تئوری انتقال جمعیتی شکل گرفته‌اند.

برخی از موضوعات جمعیتی در مراحل اولیه انتقال جمعیتی عبارت بودند از:

کاهش مرگ‌ومیر به ویژه مرگ‌ومیر کودکان، کاهش باروری و اعمال برنامه‌های ظیم خانواده، بهداشت عمومی و حل مشکلات ناشی از رشد بالای جمعیت. عمده شورهای در حال توسعه به تناسب حرکت و پیشرفتشان در جهت توسعه یافتگی در اهل مختلفی از این دوره قرار دارند. ولی وضعیت اجتماعی اقتصادی و نیز ارزشها، هنگ و باورهای پیشینه تاریخی این کشورها زمینه را برای حرکت و یا گذر از کلیه اهل انتقال جمعیتی فراهم نموده است.

«دومین انتقال جمعیتی» واژه‌ای است که در سال ۱۹۸۷ در مقاله‌ای که توسط وفسور دیرک ون دکا از دانشگاه آمستردام هلند و پروفیسور لستهاکا از بلژیک چاپ ردید بکار برده شد. ون دکا و لستهاکا انتقال جمعیتی در کشورها را به اولین انتقال جمعیتی تعبیر نموده‌اند و دومین انتقال جمعیتی وضعیتی است که در کشورهای توسعه افته و یا صنعتی اتفاق افتاده است. در این کشورها دوره «اولین انتقال جمعیتی»^(۱) سپری شده است. پیش‌بینی می‌شود که تا بیست سال آینده به ترتیب کشورهای امریکای لاتین و سپس کشورهای آسیائی و آفریقائی به دومین انتقال جمعیتی وارد شوند.

به تعبیر لستهاکا نشانه‌های اولیه دومین انتقال جمعیتی از سالهای اواخر دهه ۱۹۴۰ هویدا شد و برخی مردم به این نتیجه رسیدند که «طلاق خوب بهتر از ازدواج بد است».^(۲) دلیل اصلی و اولیه این موضوع بیشتر عقلانیت اقتصادی بود. بعد از آن در سالهای ۱۹۶۰ و نهایتاً ۱۹۷۰ در کشورهای مختلف اروپای صنعتی میزان طلاق بالا

رفت و مرحله جدیدی از زندگی در اینگونه کشورها آشکار گشت. در مرحله دومین انتقال جمعیتی اولاً سن ازدواج بمراتب افزایش یافته و ازدواج در سنین بالاتری صورت می‌پذیرد. ثانیاً ازدواج جای خود را به همزیستی^(۱) داده است. بدین ترتیب که دختر و پسر جوان قبل از ازدواج چندین سال با هم زندگی می‌کنند که بعد از آن ممکن است به ازدواج منجر شود. ثالثاً، میزان طلاق بمراتب بالا رفته و ازدواجهای بیشتری از هم گسسته می‌شوند. بطور طبیعی، روابط خانوادگی و ارتباط بین فرزندان و والدین و همچنین روابط خویشاوندی در این مرحله دگرگون شده و روابط دوستی و شغلی جای روابط مستحکم خانوادگی را اشغال می‌نمایند. در این شرایط اهداف و آرزوها و علایق فردی عوامل مهم تصمیم‌گیری هستند و نقش والدین در این موارد کاسته می‌شود. رابعاً به دلیل افزایش سن ازدواج از یک طرف، و تغییر آمال و ایده‌ها و ارزشها از دیگر سو، خانواده‌ها فرزندان کمتری به دنیا می‌آورند و درصد قابل توجهی از زوجها بدون فرزند باقی می‌مانند. خامساً، الگوی فرزندآوری نیز تغییر یافته و درصد قابل توجهی از فرزندان خارج از حیطه ازدواج بدنیا می‌آیند. نوع تربیت و مسئولیت این فرزندان و بطور کلی سایر تحولات اجتماعی مرتبط با آن از ویژگیهای دوره پست مدرنیسم است که در حال حاضر ذهن جامعه‌شناسان جمعیت، روانشناسان اجتماعی و جامعه‌شناسان را متوجه خود ساخته است.

علیرغم ارائه نظریه دومین انتقال جمعیتی، برخی جمعیت‌شناسان معتقدند که این نظریه فاقد مبانی تئوریک است و تنها به توصیف وضعیت موجود در کشورهای صنعتی معاصر می‌پردازد. به اعتقاد مخالفان، شرایط جدید دنیای معاصر در راستای اولین انتقال جمعیتی است.

ب) انتقال جمعیت‌شناسی:

آموزش متخصصین و محققین جمعیتی در قرن بیست و یکم از جمله موضوعاتی بود که در یکی از میزگردهای کنفرانس ارائه گردید. برمبنای نظر ارائه‌کنندگان این جلسه

تحولات جمعیتی متناسب با شرایط قرن بیست و یکم است. مسایلی از قبیل سالخوردگی، امنیت اجتماعی، تغییر روابط خویشاوندی و دوستی، روشهای جدید زندگی، فردگرایی و آگاهی قومی در جوامع چندفرهنگی، دنیای جدید را با شرایطی مواجه ساخته است که متخصصین جمعیتی باید در مورد آنها تحقیق نمایند.

قرن جدید قرن اطلاعات محسوب می‌گردد و دیدگاههای جدیدی برای جمع‌آوری داده‌های جمعیتی ایجاد شده است. داده‌های با حجم زیاد جمع‌آوری می‌گردند و امکان ذخیره اطلاعات زیادی بصورت همزمان وجود دارد. شبکه‌های جهانی اینترنت نیز امکان دسترسی آسان و سریع به داده‌ها را فراهم نموده است و بز راحتی می‌توان به داده‌های جمعیتی سایر مناطق دنیا دسترسی داشته و آنها را تجزیه و تحلیل نمود. جهانی شدن^(۱) نیز موضوعات و شرایط جدیدی از جمله بازار بین‌المللی کار و مهاجرت بین‌المللی، شبکه‌های اجتماعی جهانی و فرهنگ‌های جهانی را پیش روی بشر نهاده است. زوال محیط ناشی از فشار جمعیت و الگوهای مصرف از مسائل دیگری است که محققین قرن جدید بایستی برای حل آنها دانش و آگاهی کافی داشته باشند. مراکز آموزشی جمعیت‌شناسی نیز بایستی با توجه به نیازهای جدید در تربیت محققین و متخصصین و با توجه به شرایط جدید برنامه‌ریزی نمایند.

ملاحظات

بطور کلی موضوعات مطرح شده در کنفرانس جمعیتی اروپا با ویژگیهای جمعیتی اروپا سازگار بود و با موضوعات مورد توجه جمعیت‌شناسی در کشورهای جهان سوم تفاوت نسبتاً اساسی داشت. کیفیت بهداشت و مرگ و میر کودکان از جمله موضوعاتی بود که کمتر بدانها توجه شد. جمهوری‌های تازه استقلال یافته از جمله محققین شوروی که بیشتر در مراحل اولیه انتقال جمعیتی قرار دارند موضوعات متفاوتی با کشورهای اروپائی ارائه نمودند. سالخوردگی جمعیت در اروپا از مسائل مهم کنفرانس بود و

سالخوردگی افراد شرکت‌کننده در کنفرانس نیز محسوس بود.

در جلسه اختتامیه کنفرانس جایزه‌ای از طرف انجمن جمعیت‌شناسی اروپا به یک محقق جوان برای ارائه بهترین مقاله جمعیتی داده شد. این امر سنتی علمی است که معمولاً توسط انجمنهای علمی به منظور تشویق و ترغیب پژوهشگران جمعیتی و در نهایت رشد و نمو این علم انجام می‌شود. جمعیت‌شناسی استرالیا نیز هر ساله به سه نفر از محققین جوان برای ارائه مقاله جمعیتی در سطوح لیسانس، فوق لیسانس و دکتری جوایزی ارائه می‌کند.

نتایج راهبردی کنفرانس: ضرورت تأسیس و تقویت انجمن جمعیت‌شناسی ایران
تشکیل انجمن‌های علمی گام مهمی در تقویت رشته‌های علمی و انتقال یافته‌های جدید هر رشته به نسل‌های جدید محسوب می‌شود. انجمن جمعیت‌شناسی از دیرباز در کشورها ایجاد شده است. اتحادیه بین‌المللی مطالعات علمی جمعیتی (International Union for the Scientific Study of Population) مهم‌ترین انجمن علمی بین‌المللی است که جمعیت‌شناسان دنیا در آن عضویت دارند. این انجمن فعالیت‌های زیادی را در زمینه تقویت جمعیت‌شناسی و مطالعات جمعیتی در کشورهای مختلف انجام می‌دهد. اتحادیه بین‌المللی مطالعات علمی جمعیت (IUSSP) علاوه بر سمینارهای موضوعی سالانه، هر چهار سال یکبار کنفرانس عمومی جمعیتی برگزار می‌کند و محققین کشورهای مختلف نتایج تحقیقات خود را در این کنفرانسها ارائه می‌نمایند.^(۱) کشورهای گوناگون نیز به تشکیل انجمن جمعیت‌شناسی مبادرت ورزیده و فعالیت‌های مشابهی را انجام می‌دهند. انجمن جمعیت‌شناسی اروپا (European Population Association)، انجمن جمعیت‌شناسی آمریکا (Population Association of America) و انجمن جمعیت‌شناسی استرالیا (Australian Population Association) مصداقهای بارز چنین انجمنی می‌باشند.

۱- کنفرانس عمومی جمعیتی اتحادیه در شهریور ماه سال جاری نیز در کشور برزیل برگزار خواهد شد.

برگزاری کنفرانس‌های تخصصی در فواصل منظم و انتشار مجلات علمی در رشته جمعیت‌شناسی از کارکردهای اصلی اینگونه انجمن‌هاست.

با توجه به اهمیت رشته جمعیت‌شناسی در ایران، زمینه علمی ایجاد انجمن جمعیت‌شناسی در کشور در سال ۱۳۷۹ ایجاد و با حضور تعداد زیادی از جمعیت‌شناسان، کارشناسان و علاقمندان جمعیتی در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران مقدمات تشکیل و تأسیس انجمن جمعیت‌شناسی ایران فراهم گردید. تأسیس و تقویت انجمن جمعیت‌شناسی در ایران به دلایل زیر ضروری به نظر می‌رسد. اولاً، رشته جمعیت‌شناسی از دهه ۱۳۴۰ هجری شمسی در ایران مورد توجه قرار گرفته و تا بحال دانشجویان زیادی در این رشته، از دانشگاه‌های مختلف از جمله دانشگاه‌های تهران، شیراز و دانشگاه آزاد اسلامی رودهن فارغ‌التحصیل گردیده‌اند. ثانیاً، تعداد زیادی از محققین و علاقمندان به مسائل جمعیتی در مراکز تصمیم‌گیری و تحقیقاتی از جمله مرکز آمار ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، سازمان ثبت احوال، وزارت بهداشت و وزارت آموزش و پرورش به انجام مطالعات و تحقیقات جمعیتی اشتغال دارند. ثالثاً، موقعیت بین‌رشته‌ای جمعیت‌شناسی، محققین زیادی را از سایر رشته‌های علوم انسانی از جمله اقتصاد، جغرافیا، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و بهداشت تحت پتر «کارشناسان جمعیتی» گرد هم آورده است. مهمتر از آن، شرایط جدید جامعه امروزی و مشکلات خاص جمعیتی در کشور مستلزم تربیت نسل جدید متخصصین و محققین جمعیتی است. ارائه واحد درسی جمعیت و تنظیم خانواده برای کلیه رشته‌های دانشگاهی نیز بیانگر نیاز بیشتر به متخصصین این رشته است.

انجمن جمعیت‌شناسی در ایران می‌تواند تحقق اهداف و یا انجام فعالیت‌های زیر را

دنبال نماید:

- برگزاری سمینارهای علمی سالانه بمنظور ارائه جدیدترین یافته‌های علمی

جمعیتی در کشور و جهان،

- تقویت مراکز علمی جمعیتی در سراسر کشور و هماهنگی دروس و واحدهای

درسی در دانشگاه‌های کشور،

- آموزش محققین جمعیتی با توجه به نیازهای جدید جامعه در قرن بیست و یکم و ترغیب آنان برای انجام تحقیقات جمعیتی در کشور،

- بررسی موضوعات جمعیت‌شناسی در جامعه برای تحقیقات بیشتر و جذب بودجه‌های تحقیقاتی در کشور،

- ارتباط و هماهنگی لازم بین مراکز دانشگاهی و سازمانهای مختلف مسئول جمع‌آوری اطلاعات و آمارهای جمعیتی بمنظور ارزیابی، استفاده و تحلیل بهینه داده‌های موجود،

- ایجاد ارتباط با سایر انجمن‌های جمعیت‌شناسی دنیا به ویژه در منطقه خاورمیانه، جنوب آسیا و آسیای مرکزی؛ و برگزاری سمینار و گردهمائی‌های منطقه‌ای جمعیت‌شناسی،

- مشارکت و همکاری با مراکز تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاریهای جمعیتی در کشور،

- انتشار مجله علمی جمعیت‌شناسی در کشور و همکاری در تهیه مقالات علمی جمعیتی برای مجلات موجود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فصلنامه جمعیت (علمی و پژوهشی) شامل مقالات علمی و نتایج تحقیقات جمعیتی ذیربط می‌باشد. حق اشتراک یکی از منابع تأمین مخارج این نوع نشریات است. در صورتی که مندرجات و روش فصلنامه را می‌پسندید و ماندگاری آنرا برای جامعه مفید می‌دانید ما را یاری کنید.

بهای اشتراک سالانه (۴ شماره) با احتساب هزینه پستی برای:

مؤسسات، شرکتها و مراکز تحقیقاتی و اشخاص حقیقی و حقوقی ۲۰۰۰۰ ریال

اساتید و دانشجویان ۱۵۰۰۰ ریال

شرایط اشتراک:

۱. تکمیل فرم زیر و ارسال آن به آدرس: تهران، خیابان امام خمینی، شماره ۱۸۴، کدپستی ۱۱۱۳۶، سازمان ثبت احوال کشور، دبیرخانه فصلنامه جمعیت. (صندوق پستی ۱۱۳۶۵/۶۶۹)
۲. ارسال فیش بانکی حق اشتراک به حساب جاری ۹۰۲۰۵ بانک ملی شعبه حافظ میدان حسن آباد.
۳. برای دانشجویان و اساتید، تأییدیه واحد آموزش ذیربط مبنی بر اشتغال به آموزش یا تحصیل.

>

برگ تقاضای اشتراک در فصلنامه جمعیت:

نام و نام خانوادگی درخواست کننده:

نشانی:

کد پستی: تلفن:

در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر با تلفنهای ۶۷۰۵۹۵۹ و ۹-۶۷۰۷۱۳۳ داخلی ۴۸۷

دور نویس: ۶۷۰۶۰۵۰ دبیرخانه فصلنامه تماس حاصل فرمایید.

لطفاً در این قسمت جبری ننویسید:	
نام مشترک	شماره اشتراک
تاریخ اشتراک	